

Osaamiskeskuksista pysyvä tuki sosiaalialan erityisosaamiselle

Valtionhallinto on yhdessä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa ponnistellut työryhmissä ja hankkeissa erityisosaamisen turvaamiseksi sosiaalialalla. Nyt työ siirtyy pysyviin sosiaalialan osaamiskeskuksiin.

Osaamiskeskusten tehtävänä on alan perus- ja erityisosaamisen lisäksi turvata käytännönläheinen tutkimus- ja kehittämistoiminta. Keskuksat luovat monipuolisia yhteyksiä kunnissa tehtävän käytännön työn ja tutkimuksen ja koulutuksen välille. Niiden ympärille rakentuu pysyvä alueellinen yhteistyöverkosto.

Erityisosaaminen rapistui 1990-luvulla

Sekä sosiaalialan erityisosaaminen että tutkimus ja kehittäminen kokivat kovia 1990-luvulla. Monet kunnat joutuivat ylivoimaisten talousongelmien eteen laman vuoksi. Supistuvien valtionosuuksien ja laskennalliseen valtionosuusjärjestelmään siirtymisen takia erityisesti pienet kunnat olivat tiukoilla.

Samaan aikaan purettiin sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelujärjestelmää ja valtion ohjausta. Keskusvirastojen, kuten sosiaalihuollon ja lääkintöhallituksen asemaa muutettiin. Niiden seuraajaksi syntynyt Stakes ei enää tuottanut yksityiskohtaisia toimintaohjeita vaan yleisempää tutkimustietoa kuntien käyttöön.

Kunnista taas väheni laman vuoksi kehittämistoimintaan keskittyvä henkilöstö. Sitä olisi tarvittu tutkimustiedon soveltamiseksi käytäntöön.

”Mikään ala ei tule toimeen ilman hyvin organisoitua ja tuettua tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tämä koskee erityisesti sosiaalialaa, jolla tehdään hyvin vaativaa työtä”, sosiaalineuvos **Martti Lähteinen** tote-

aa. Hän on sosiaali- ja terveysministeriössä kantava voima lukuisissa erityisosaamisen parantamiseen pyrkivissä hankkeissa.

”Erityisosaamista edellyttävissä palveluissa, kuten lastensuojelussa ja päihdehuollossa, asiantuntemus oheni viime vuosikymmenellä. Sitä ohensi myös se, että palveluja kunnallistettiin ja alueellistettiin kuntien sisällä.”

Molemmilla oli hyviä vaikutuksia: esimerkiksi kehitysvammaiset saivat muiden kuntalaisten tavoin palvelut kotikunnastaan. Sosiaalitoimen asiakkaalle oli miellyttävää, että kaikki palvelut sai omalta asuinalueelta yhdeltä työntekijältä. Monesti kuitenkin hukattiin palveluissa tarvittava erityisosaaminen.

Lähteinen lisää, että erityisasiantuntemusta heikensi myös se, että täydennyskoulutus

muuttui entistä enemmän bisnespohjaiseksi, eikä maksukykyistä kysyntää löydy helposti pieniä erityisryhmiä koskeville koulutuksille. Muun muassa keskusvirastot olivat aiemmin huolehtineet tällaisesta koulutuksesta.

Kun lainsäädännöstä purettiin täydennyskoulutusvelvoite ja laman vuoksi koulutusmäärärahoja leikattiin, työntekijät pääsivät entistä harvemmin koulutukseen.

Sisäänpäin käpertymisestä yhteistyöhön

Monenlaisten uudelleen organisoitien rinnalla lama vei voimavaroja sosiaalihuollosta. Jokainen kunta halusi pitää kiinni oman henkilöstönsä työpaikoista ja kuntien välinen yhteistyö väheni. Kunnat käpertyivät sisäänpäin.

”Ministeriössä on ollut monien kuntien sosiaalihuollosta melkoinen huoli. Ero terveydenhuoltoon kasvoi, koska siellä säilyi lamasta huolimatta pysyvä ja kaikki kunnat kattava erityisosaamisen turvaava rakennelma, erikoissairaanhoidon yliopistollisine keskussairaaloineen”, Lähteinen toteaa.

”Perusterveydenhuollossa tosin on samanlaisia ongelmia kuin sosiaalihuollossa; pienet terveyskeskukset eivät selviä yksinään vaan tarvitaan lisää alueellista yhteistyötä”, hän lisää.

”Kaiken tämän tuloksena kunnissa syntyi aito kuntien yhteistyön tarve erityispalveluiden turvaamiseksi. Kunnista tuli tällaisia viestejä ministeriöön ja niihin tartuttiin.”

Erityisosaamisen puutteisiin tarttui ensimmäisenä Sosiaalihuollon erityisosaamista selvittänyt työryhmä 1990-luvun puolivälissä. Siinä valmisteltiin lastensuojelun suurten kustannusten tasausehdotukset. Työryhmä ehdotti Verkostoituvat erityispalvelut, Vep-hanketta ja yliopistojen yhteydessä toimivien opetussosiaalikeskusten kehittämistä kattamaan kaikki kunnat ja pelkän sosiaalityön sijaan koko sosiaalialan.

Kunnat ja muut toimijat yhteisiin verkostoihin

Erityisosaamisen turvaamiseksi ministeriö ei lähtenyt vahvistamaan sosiaalialalta pitkälti purkautunutta kuntayhtymäpohjaista yhteistyötä vaan tukemaan kuntien ja muiden alueellisten toimijoiden verkostoitumista.

”Verkostot syntyivät luontevasti kuntien aiemman yhteistyön pohjalta ja vastauksina paikallisiin tarpeisiin. Verkostoyhteistyöllä saadaan hallinnollisesti kuntayhtymiä kevyempiä malleja. Esimerkiksi terveydenhuoltoon verrattuna mukaan tulee kuntien lisäksi muitakin toimijoita, kuten alan oppilaitoksia, järjestöjä ja yrityksiä”, Lähteinen perustelee verkostoyhteistyötä.

Erityisosaamista koko maahan

Vuonna 1998 aloitetun Vepin pitää saada aikaan kuntien, järjestöjen ja oppilaitosten kesken alueellista yhteistyötä sosiaalialan erityisosaamisen ja -palvelujen turvaamiseksi kai-

kissa kunnissa. Lähteisen mielestä tässä on edetty hyvin verkostoituvalla toimintatavalla.

”Vepissä ei ole viety eteenpäin kärkihankkeita vaan on pidetty tärkeänä, että erityisosaamisen turvaamiseksi syntyy verkostoja kaikkialla maassa, erityisesti siellä, missä on pulmia. Kunnianhimoisena tavoitteena oli saada koko maan kattava kehitys liikkeelle ja siinä on melko hyvin onnistuttu.”

Vep tuli vuoden vaihteessa toisen kaksivuotisen vaihteensa loppuun. Eri seuduilla on vaihtelevasti luotu kuntien yhteisiä sopimuksia erityispalveluiden tuottamisesta ja aloitettu yhteisiä palveluja.

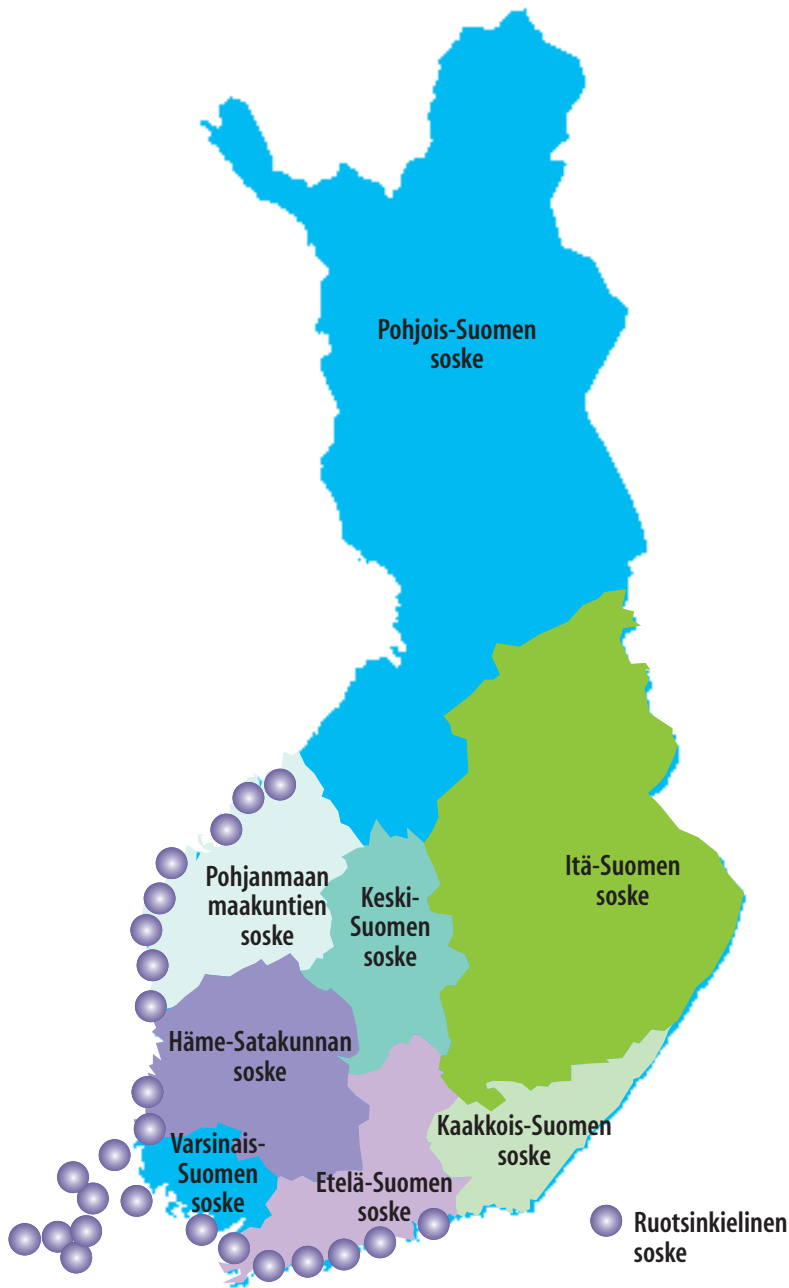
”Vaikeinta on luoda sopimuskäytäntöjä ja sitouttaa kaikkia kuntia yhteistyöhön. Monilla alueilla on kuitenkin päästy konkreettisiin tuloksiin”, Lähteinen kertoo.

Kiertävä erityissosiaalityöntekijä ja muita yhteisiä ratkaisuja

Vepin melko pienten kehittämisrahojen turvin on teetetty selvityksiä erityisesti lastensuojelun ja päihdepalvelujen mutta myös mielenterveys- ja vammaispalveluiden järjestämistarpeista. Niiden pohjalta on myös päästy käytännön toimiin.

Keski-Suomessa kunnat ovat palkanneet yhteisen lastensuojeluun keskittyvän kiertävän erityissosiaalityöntekijän. Pohjois-Karjalassa on avattu useita kuntia palveleva huumeopysäkki. Pirkanmaalla kokeillaan kuntien yhteistä kriisipäivystystä.

Muun muassa Pohjois-Karjalassa useimmat kunnat ovat palkanneet yhdessä sosiaaliamiehen. Yhteistyössä ovat mukana myös järjestöt; esimerkiksi Itä-Lapissa kun-

Kuntia ei velvoiteta osallistumaan osaamiskeskusten toimintaan. Verkostomaisen yhteistoiminnan idea on, että jokainen osallistuja tuo verkostoon oman panoksensa ja toiminnasta on kaikille hyötyä. Osaamiskeskusten elinehto on kehittyä sellaisiksi, että kunnat hyötyvät niistä.

tien yhteinen sosiaaliamies on Nuorten Ystävien palveluksessa.

Alueellista yhteistyötä tarvitaan monissa palveluissa

Kuntien yhteistyötä tarvitaan monien palveluiden järjestämisessä. Nyt yritetään esimerkiksi saada rikos- ja riita-asioiden sovittelu kaikkien kansalaisten ulottuville. Kuntien vapaaehtoisesti järjestämää sovitteluä voi tätä nykyä käyttää jo kolme neljäsosaa väestöstä.

”Viime vuosina ei enää ole kuitenkaan juuri ilmaantunut uusia sovittelua järjestäviä kuntia ja näin noin 200 lähinnä pienen kunnan asukkaat ovat vailla sovittelumahdollisuutta. Tämä on kestävämpiä kansalaisten yhdenvertaisuuden näkökulmasta”, Lähteinen toteaa.

”Luontevinta olisi, että pienissäkin kunnissa tunnustettaisiin sovittelun tarve ja järjestettäisiin sitä yhdessä muiden kuntien kanssa. Se ei kuitenkaan näytä onnistuvan, jolloin asiasta tulee valtakunnallinen ongelma, johon on etsittävä valtakunnallista ratkaisua.”

Ratkaisua sovittelun valtakunnallisesti katavaan järjestämiseen haetaan nyt niin sanotulla velkaneuvonnan mallilla: lääninhallitus ostaa palveluntuottajalta, kunnilta tai järjestäjiltä, sovittelupalvelut kuntalaisten käyttöön.

”Jos osaamiskeskusten avulla luotava alueellinen yhteistyörakenne olisi jo vakiintunut, se olisi voinut olla yksi mahdollisuus hoitaa tällainenkin tehtävä. Sosiaalihuollosta puuttuva alueellinen rakenne oli ongelma myös silloin, kun aikanaan etsittiin tahoja, jotka ottaisi hoitaakseen lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmän”, Lähteinen sanoo.

Tasausjärjestelmä on parhaillaan arvioitava, kun hallitus antaa eduskunnalle selvityksen sen toiminnasta. Lähteisen mielestä nyt olisi perusteltua pohtia, voisivatko osaamiskeskukset tulevaisuudessa ottaa järjestelmän hoitaakseen ja näin se kytkettäisiin kiinteäksi osaksi lastensuojelun toiminnallista kehittämistä.

Vep jatkuu kaksi vuotta

Vep on enimmäkseen vasta ollut lupaus paremmasta. Kovin monessa kunnassa se ei ole muuttanut arkipäiväistä sosiaalityötä. Alueellista ajattelua ja yhteistyötä ovat luoneet sosiaalihuollon ja järjestöjen johto enemmän kuin käytännön työntekijät, mutta tämä muuttuu koko ajan.

”Tärkeää on, että asenteet ovat selvästi muuttuneet seudulliselle ja laajemmallekin yhteistyölle myönteisiksi. Entistä selkeämmin nähdään, ettei yksin selvitä kaikesta”, Lähteinen sanoo.

”Kuntien kesken on syntynyt luontevia yhteydenpitotapoja. Minulle oli yllätys, että joillain seuduilla esimerkiksi sosiaalijohtajat eivät olleet ennen Vepiä pitäneet lainkaan yhteisiä palavereita. On tarvittu yhteinen kehittä-

Martti Lähteinen pitää tärkeänä, että osaamiskeskukset tuovat sosiaalialan ammattilaisille uudenlaisia urakehitysmahdollisuuksia. Ne tarjoavat ympäristön, jossa voi suorittaa jatko-opintoja tai työskennellä jonkin aikaa kehittämishankkeissa ja parantaa ammattitaitoaan.

tämisen suunta, joku tapaamisten järjestäjä ja hieman rahaa, jolla ihmiset saadaan kootua yhteen.”

Lähteinen toteaa, ettei kuntien lisääntynyt yhteistyö ole vain Vepin ansiota, vaan seutu-yhteistyö on muutenkin ajan hermolla. Sen vahvistaminen on päätyttyä aina hallitusohjelmaan asti. Sitä kehitetään muun muassa sisäasiainministeriön Seutu-hankkeessa, jossa aiotaan kokeilla muun muassa seutukunnallista päätöksentekoa.

Vep jatkuu vielä kaksi vuotta. Se kehittää edelleen seudullista ja maakunnallista yhteistyötä, entistäkin tiiviimmin yhdessä osaamiskeskusten kanssa.

Vep on tehtävänsä tehnyt, kun osaamiskeskukset alkavat turvata alan erityisosaamisen ja järjestää erityispalveluita. Niiden on myös tarkoitus ylläpitää ja kehittää Vepissä syntyneiden sektorikohtaisten asiantuntijaverkostojen toimintaa. Tässä voidaan hyödyntää sosiaalihuollon e-konsultaatiohankkeessa luotavia alueellisia kumppanuuksia.

Valtio turvaa pysyvyyden

Viime vuosi oli kahdeksan suomenkielisen ja yhden ruotsinkielisen osaamiskeskusten suunnitteluvuosi. Keskuksia oli valtion ja kuntien varoin sekä hankerahoituksella suunnittelemassa nelisenkymmentä palkattua työntekijää.

Tänä vuonna toiminta pääsee kunnolla

vauhtiin. Osaamiskeskuksia koskeva laki hyväksyttiin viime syksynä. Valtionavustusta on tänä vuonna osaamiskeskusten käytettävissä kolme miljoonaa euroa, lähes 18 miljoonaa markkaa.

Valtionavustuksella taataan keskustusten pysyvyys ja alueellinen kattavuus. Niiden toiminta ei Lähteisen mielestä kuitenkaan voi ensisijaisesti perustua valtionavustuksen kasvattamiseen, vaikka valtion rahoitusta osaamiskeskusten perustoimintoihin saatetaankin hieman lisätä.

”Eri tahoilta kootun hankerahoituksen ohella keskustusten kehittämiseksi merkittävää olisi aikaansaada sosiaalihuollon erityisvaltionosuusjärjestelmä. Se suuntaisi terveydenhuollon tapaan valtionosuutta kunnille korvaukseksi osaamiskeskustoiminnan kustannuksissa. Korvausten perusteet muotoiltaisiiin sosiaalihuollon tarpeiden mukaan”, Lähteinen toteaa.

Osaamiskeskustyöryhmä on esittänyt, että erityisvaltionosuutta suunnattaisiin sosiaalihuollon kunnallisiin yksiköihin, kuten vanhainkoteihin tai päiväkoteihin. Niistä voitaisiin tuen turvin muodostaa maa- tai seutukunnan tarpeita palvelevia kehittämiskeskkuksia.

Lähteinen korostaa, että osaamiskeskusten pitää palvella niin hyvin omaa aluettaan, että esimerkiksi kunnat ovat valmiita sijoittamaan niihin rahaa. Hänestä hyvä esimerkki on Helsingin paljolti rahoittama Etelä-Suomen osaamiskeskusten osana toimiva Heikki Waris -instituutti.

Projektit kerätään keskuksiin

Vaikka osaamiskeskukset ovat pysyviä rakenteita, niissä tehdään paljolti projektityötä. Hankkeisiin haetaan oma rahoituksensa. Lähteinen toivoo, että keskustusten avulla hankkeet kiinnittyisivät entistä paremmin pitkäjänteiseen kehittämistoimintaan.

”Niillä olisi selvä alku ja loppu ja lopun jälkeen niistä seuraisi jotakin - ne eivät häviäisi jälkiä jättämättä. Koko ajan on oltava mielessä, mitkä ovat seuraavat askeleet, kun hanke päättyy; miten tuloksia viedään eteenpäin ja tavoitteiden toteutumista seurataan.”

Lähteinen painottaa, että tulosten juurruttaminen ja levittäminen käytäntöön vaatii erityistä huomiota ja rahaa sekä valtakunnallisissa että paikallisissa hankkeissa. Usein ne päättyvät raportin julkaisemiseen ja asiasta tiedottamiseen, koska tutkijat ja kehittäjät suuntaavat uuden hankerahoituksen perässä uusien teemojen pariin.

Erityisosaamista verkon välityksellä

Erityisosaamisen turvaamiseen pyrkii myös viime syksynä Stakesissa alkanut sosiaalihuollon e-konsultaatiohanke. Se etsii yhdessä Vep-verkostojen ja osaamiskeskusten kanssa keinoja saada erityisosaamista kaikkiin kuntiin hyödyntämällä muun muassa tietotekniikkaa.

Hankkeessa kehitetään konsultaatiopalvelujärjestelmää eli erilaisia tapoja, jolla työntekijä voi saada asiantuntija-apua kollegoiltaan muista organisaatioista ja muilta asiantuntijoilta. Yhteydenpidon helpottamiseksi kehitetään malleja, joissa hyödynnetään myös tietoverkkoja.

Hankkeen aikana rakennetaan tietopankkeja ja kerätään tietoa sosiaalihuollon ammattilaisportaaliin. Sen kautta pääsee nopeasti arkista työtä helpottavan tiedon äärelle. Portaali on myös väylä kansainväliseen ammattitietoon ja alan tutkimustietoon.

Uudenlaista vuoropuhelua

Lähteisen mielestä alueellisesti organisoidut hankkeet, kuten Vep ja Terveystuolto 2000, ovat luoneet uudenlaista vuoropuhelua keskushallinnon ja alueiden välille. Hän pitää suoraa yhteyttä paikallisiin toimijoihin tärkeänä, vaikka se on merkinnyt tavallaan raskasta organisointia suurine valtakunnallisine ja alueellisine johtoryhmineen. Vepissä on ollut 12 alueellista johtoryhmää.

”Olen ilahtunut siitä, että hankkeet ovat lisänneet ministeriön ja kuntien sosiaaliväen yhteyksiä, jotka rapautuivat pahasti 1990-luvun vaikeina vuosina. Esimerkiksi e-konsul-

taatiohankkeen äiti on erään pienen kunnan sosiaalijohtaja, jonka tapasin erään hankkeen palaverissa. Hän osasi hyvin jäsentää sen, millaista tukea pienen kunnan sosiaalityöntekijä tarvitsee ja miten sitä olisi valtakunnallisesti tuotettavissa.”

Lisää ja uudentyypistä vuoropuhelua on tarvittu, sillä edelleen on kuntia, joissa odotetaan valtionhallinnosta selviä toimintaohjeita.

”Tällaiset kunnat eivät saa hankkeista kaikkea mahdollista hyötyä. Niissä pitää olla aktiivinen ja määrittää omista lähtökohdistaan, millaisiin tarpeisiin etsitään tukea. Sitä ei kukaan ulkopuolinen pysty sanomaan. Kuntien pitää olla valmiita myös itse satsaamaan hankkeisiin”, Lähteinen painottaa.

”Osaamiskeskukset pyrkivät siihen, etteivät aina vain samat kunnat olisi mukana kehittämishankkeissa. Keskukset käyvät alueensa kaikkien kuntien kanssa läpi niiden kehittämis- ja tutkimustarpeet ja tarjoavat niille mahdollisuutta tulla mukaan alueen yhteisiin hankkeisiin ja koulutuksiin.”

Erja Saarinen

Erityisosaamista tukevia hankkeita

 Verkostoituvat erityispalvelut, Vep -hanke alkoi vuonna 1998.

Sen tavoitteena on kuntien, kuntayhtymien, järjestöjen ja oppilaitosten verkostoitumisella saada aikaan nykyistä paremmin toimivat sosiaalihuollon erityispalvelut sekä turvata erityisosaamisen saataisuus.

Hankkeen kaksivuotinen kolmas vaihe alkoi vuoden alusta. Sen aikana pyritään pysyvään seudulliseen yhteistyöhön erityispalveluiden turvaamiseksi. Vep tukee sosiaalialan osaamiskeskuksia etenkin niiden tehtävässä turvata erityisosaamista vaativien palvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen.

Hankkeen valtakunnallisen johtoryhmän puheenjohtaja on sosiaalineuvos **Martti Lähteinen** sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Sosiaalihuollon e-konsultaatiohanke kehittää tapoja saada erityisesti sosiaalityöntekijöiden käyttöön sellaista tietoa ja erityisasiantuntemusta, jota omasta organisaatiosta ei löydy.

Kolmevuotisessa hankkeessa kehitetään konsultaatiopalvelujärjestelmää ja kerätään

ammattitietoa internetiin ammattilaisportaaliin. Portaaliin rakennettavista tietopankkeista löytyy aikanaan tietoa muun muassa alan erityisasiantuntijoista. Myös Vep-hankkeessa rakennettua erityispalveluiden tuottajat sisältävää TietoVep-tietopankkia kehitetään.

Projektiin tulee mukaan alueellisia hankkeita, jotka toimivat yhteistyössä sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa.

Hanke on osa hallituksen toukokuussa 2000 hyväksymää tulevaisuuspakettia. Tulevaisuuspaketista rahoitettavilla hankkeilla pyritään tietotekniikkaa hyödyntäen kehittämään sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää ja edistämään tietotekniikan käyttöönottoa koko maassa.

Projektin johtaja on kehittämisspäälikkö **Ani Kajander** Stakesista. Hankkeen johtoryhmän puheenjohtaja on sosiaalineuvos **Martti Lähteinen**.

Vepistä löytyy tietoa osoitteesta www.stm.fi/hankeet, osaamiskeskuksista osoitteesta www.stm.fi/osaamiskeskukset ja sosiaalihuollon e-konsultaatiohankkeesta osoitteesta www.stakes.fi/oske. □